

ATT GÖRA ANTIRASISM

Maryam Yazdanfar och Anton Landehag

Förord	3
1. Inledning	4
2. Teorier om makt och rasism	6
2.1 Makt	6
2.1.1 Rasism	7
2.2 Forskningsläget	9
2.2.1 Antidiskrimineringsarbete internationellt	11
3. Att vara antirasist eller att göra antirasism	12
3.1. Utbildning	12
3.2 Bostadsmarknaden	15
3.3 Arbetsmarknad	17
3.4 Rättigheter och organisering	19
3.5 Antidiskriminering	21
4. Gör antirasism – slutsatser	22
5. Litteratur	23

Förord

”I den här rapporten slår vi också hål på en rad svenska politiska myter. Starkast slår vi mot myten om att Sverige skulle ha invandrarproblem och skulle behöva invandrapolitiska lösningar. Vi menar i stället att vi har en skev maktfördelning som leder till olika möjligheter och skyldigheter, olika förutsättningar för att ha makt i samhället och i sitt liv. Vi argumenterar för att en politisk analys som täcker in fler aspekter av makt är nödvändig och för resonemang kring intersektionalitet och normkritik.”

Så skriver författarna till denna rapport, Maryam Yazdanfar och Anton Landehag, i sin inledning. Det är en av de viktiga anledningarna till att vi, Arena Idé, tankesmedjan inom Arenagruppen, ger ut den. De beskriver den klasiska maktanalysen som utgår från kontrollen av produktionsmedlen. Men sedan ett antal decennier har analysen av makten breddats och fördjupats till att inkludera kön, rasism och funktionalitet. Det finns olika former av rasism. I denna rapport är den exploaterande rasismen, den ojämlikhetsskapande rasismen, huvudperspektivet.

Makt ger frihet att göra egna val och bestämma över sitt eget liv. Makt uppstår i relationer mellan människor. Makt är inget statiskt utan föränderligt och makt utgår från tillgång till olika resurser som exempelvis fysisk styrka, pengar och kulturellt kapital.

Den frihet och makt över ditt liv du som individ har avgörs av ett antal grundläggande faktorer: utbildning, bostad, arbete och politiskt inflytande. I rapporten går författarna igenom dessa områden ur ett maktperspektiv.

Vi hoppas att rapporten ska leda till ökad kunskap om och en diskussion om rasism som en maktordning. Och till en diskussion även bland de som kan ses som privilegierade utifrån maktordningen.

Stockholm den 3 april 2013

Boa Ruthström
Chef Arena Idé

1. Inledning

Vilka är vi? Kanske är det egentligen det vi frågar.

I en tid där vi blir förbannade när vi inte får kalla bakverk för koloniala rasistiska tillmälen och där vi tror att våra barn inte får klä ut sig till pepparkaksgubbar på förskolan. När statsministern säger att arbetslösheten inte finns om vi inte räknar dem som inte räknas och migrationsministern säger att blonda och blåögda är de enda goda flyktingaktivisterna och utbildningsminister säger att de är de andras barn, det är de som drar ned skolstatistiken och gör att vi kommer i dålig dager. Vad ska vi tro när dagens parlamentariker för några år sedan skrek att det här inte är ditt land och sen tog fram järnrören? När kommunalråd skickar upp testballonger om olika typer av medborgarskap för olika människor? Vad tillhör vi i ett land där det sägs att vi inte får hissa flaggor och sjunga nationalsånger fast vi tydligen får det ändå. Vad är vi för land när vi är så stolta över vår öppenhet och tolerans utomlands men helst av allt inte vill att några ensamkommande flyktingbarn slår ned sina bopålar på tomten bredvid?

Kanske är det så att vi är vilsna och förvirrade och ingen kan ge oss svar för alla är lika frågande. Vad hände med Bullerbylandet? Har det någonsin funnits? Alldeles oavsett ser det inte ut så nu längre. Vi vill veta för att ovissheten är jobbig. I en tid där varenda självhjälpbok och jobbcoach skriker ut att du är din egen lyckas smed vill vi ingenting annat än att tillhöra. Vi vill vara med i någonting större där mitt liv betyder någonting. Där jag spelar någon roll. Därför vill vi veta vilka som får vara med och vilka som ska bort.

Statsvetaren vid Göteborgs universitet Maria Oskarsson skriver om Lycksalighetens ö i antologin "Det (o)jämlika politiska medborgarskapet":

"Sverige beskrivs ofta som något av demokratins lycksaliga ö – med en jämlik och inkluderande politisk kultur som inte gör skillnader mellan olika grupper av svenskar. På den officiella portalen 'Sweden.se' presenterar Svenska institutet Sverige för omvärlden på en rad olika språk. Där står bland annat att läsa att 'Equality is a cornerstone in Swedish society. Sweden has, in effect, an almost single-class society. The government consists of nearly equal numbers of men and women, and almost everyone in the country is on a first-name basis.'"

Vi menar att det är dags att göra upp med den självbilden. Helt enkelt därför att den inte stämmer. Vi har alltid definierat ut svenskarna och svenskheten gentemot den andre. Och för att kunna gå vidare måste vi undersöka hur vi gjorde det och varför. I den här rapporten vill vi visa på hur vi kan påbörja arbetet med att bygga upp en ny, inkluderande svenskhet för alla som bor i Sverige.

I den här rapporten slår vi också hål på en rad svenska politiska myter. Starkast slår vi mot myten om att Sverige skulle ha invandrarproblem och skulle behöva invandrapolitiska lösningar. Vi menar i stället att vi har en skev maktfördelning som leder till olika möjligheter och skyldigheter, olika förutsättningar för att ha makt i samhället och i sitt liv. Vi argumenterar för att en politisk analys som täcker in fler aspekter av makt är nödvändig och för resonemang kring intersektionalitet och normkritik.

Makt tilldelas eller fräntas individer utifrån ett flertal maktordningar vilket måste återspeglas i såväl en politisk verklighetsbeskrivning som i de politiska förslag denna leder fram till. Vi argumenterar i denna rapport för att ett normkritiskt perspektiv bör tillämpas av politiker och politiska partier som har jämlikhet som ett politiskt mål. Normkritik innebär att fokusera på normerna samt den makt och de privilegier dessa för med sig, inte på avvikelser från normen och resursbristen eller maktlösheten bland individer som förfördelas. Vi menar att fokus måste skiftas från de underprivilegerade till normen och makten denna är förknippad med. Detta gäller såväl vithetsnormer som normer förknippade med könsmaktordningen och heteronormen.

Integrationspolitik och antirasism har länge bedrivits under toleransens fana som en sorts välgörenhet som politiken ägnar sig åt då viktigare frågor är avhandlande. Vi menar att antirasismen måste ses som en fråga som i grunden handlar om jämlikhet och makt. Därmed måste antirasismen prioriteras inom alla progressiva rörelser som ser jämlikhet som ett politiskt mål.

Rapportförfattarna

Maryam Yazdanfar

Maryam är avgående socialdemokratisk riksdagsledamot med bakgrund i Stockholms läns SSU-distrikt. Hon är utbildad statsvetare och journalist.

Anton Landehag

Anton var mellan mars 2011 och mars 2013 ordförande för Riksorganisationen Ungdom Mot Rasism, Sveriges största antirasistiska ungdomsorganisation, och har ett långt engagemang inom den svenska antirasismen. Anton har en fil.kand. i Internationella Relationer och har studerat på juristprogrammet på Stockholms universitet.

2. Teorier om makt och rasism

2.1 Makt

Makt är ett mycket omtvistat begrepp inom samhällsvetenskapen. Denna rapport har inte som ambition att utveckla diskussionen kring maktbegreppet och innehåller endast en kortare genomgång av teorier kring makt och ojämlikhet. Vi kommer kort att beskriva oenigheten kring vad makt är men utgå från Maktutredningens definition om att makt handlar om att möjligheten att påverka. Därmed blir makt nära förknippat med frihet.

Grundläggande är att makt är ett relativt fenomen som utgår från att minst två parter finns och att den ena parten förmår den andra parten att genomföra något som den första parten önskat eller begärt. I Maktutredningen (SOU 1990:44) beskrivs makt som nära sammanhängande med frihet: *”Att kunna utöva makt förutsätter att det existerar ett antal handlingsalternativ. Finns det ingen valfrihet kan det inte heller finnas någon makt”* menar utredningen.

Denna rapport utgår från att makt är relationellt och dynamiskt. Makt skapas i samspelet mellan människor och är inte något statiskt som kan *innehas* av individer eller grupper. Icke desto mindre existerar maktkoncentration och ojämlika, eller asymmetriska, maktrelationer. Dessa utgår från en rad faktorer som tillgång till resurser i form av fysisk eller militär styrka, verbal förmåga eller ekonomiskt kapital allt beroende på kontext.

De progressiva rörelserna har historiskt sett haft en tydlig och klar maktanalys vilken främst fokuserat på begreppet klass, alltså maktfördelning baserad på socioekonomiska konfliktlinjer. Denna analys har bidragit med en politisk beskrivning av verkligheten som medborgare, i huvudsak löntagare, känt igen sig i, och som genererat politiska lösningar men också politiskt inflytande och reformduglighet.

Relationen till produktionsmedlen har varit och är en central del i en människas tillgång till makt i ett samhälle. Kring denna analys samt kring konsekvenserna av den, organiseringen av de utan makt över produktionsmedlen, har arbetarrörelsen växt fram. Detta har skett genom skapandet av fackliga och politiska rörelser vilka gemensamt har arbetat för ett jämlikare samhälle. Arbetet som nyckel till frihet och organisering som maktmedel för förändring har genererat en samhällelig förändring där medborgarnas makt över sitt eget liv och samhällets utveckling gynnats.

I dag ser bilden annorlunda ut. De progressiva rörelserna når inte ut till människor vare sig med eller utan arbete på samma sätt som tidigare. Detta är en följd dels av en historisk samhällsförändring där ojämlikheten ökat, där rätten till arbete skjutits i sank, dels av att rörelsernas politiska analys inte förmått att utvecklas och ta in fler perspektiv av begreppet makt när detta krävts. Under de progressiva rörelsernas framväxt definierades maktanalysen av ett ”vi” bestående främst av industriarbetande män. Detta samhällliga ”vi” har diversifierats och därmed måste även maktanalyserna göra det.

Sedan 1970-talet har maktanalysen inom stora delar av de progressiva rörelserna utökats till att också innefatta aspekter av könsmaktsordningen. Detta gäller dock inte i samma utsträckning för andra maktordningar som heteromaktordningen, funktionalitetsmaktordningen eller en rasistisk maktordning. Frågor rörande funktionalitet, HBTQ eller rasism ses många gånger enbart som något som behöver manifesteras. Inte som aspekter av maktordningar som måste politiseras.

Den franska sociologen Pierre Bourdieu har presenterat nya perspektiv på makt och använder begreppet kapital som utgångspunkt för resonemang kring maktfördelningens olika uttryck. Bourdieu menar att kapital, förutom ekonomiskt, finns i form av symboliskt, socialt och kulturellt kapital. Han argumenterar för att tillgång till makt regleras av en persons innehav av de olika typerna kapital.

En OS-guldmedaljör eller en före detta aktivist kan exempelvis ses som innehavare av ett symboliskt kapital som ger tillgång till makt inom olika samhällssfärer. En bibliotekarie kan tänkas ha tillgång till kulturellt kapital som möjliggör besök på diverse kulturinstitutioner på ett sätt som en ägare av en åkeriverksamhet inte har. Likaså kan en persons möjlighet att få en hyresrätt styras av innehavet socialt kapital, exempelvis i form av kontakter och förståelse för hyresvärdars logik.

Tillgången till makt och inflytande över den egna livssituationen begränsas alltså av fler saker än position på arbetsmarknaden och klasstillhörighet. Vi menar att makt och ojämlikhet måste analyseras utifrån ett intersektionellt perspektiv där ett flertal olika maktordningar samverkar och är beroende av varandra. Klasstillhörighet, kön, ålder eller etnicitet är i sig otillräckliga kategorier för att förklara en individs identitet likväl som tillgång till makt i form av privilegier eller utsatthet. Makt finns både i form av ekonomisk makt, det vill säga tillgång till ekonomiskt kapital, och i form av social och politisk makt. Vi menar att detta synsätt måste vara bärande för progressiva rörelser som har jämlikhet som ett av de övergripande politiska målen.

2.1.1 Rasism

Rasism ses Sverige ofta som ett undantag eftersom Sverige skulle vara världens mest öppna och toleranta land, där bara lite rasism förekommer hos den allra yttersta extremhögern. Många forskare, däribland den tidigare statliga utredaren Paul Lappalainen, argumenterar för att denna bild är falsk. Rasism och strukturell diskriminering är enligt honom något som funnits historiskt i Sverige, likväl som i övriga delar av Europa, sedan lång tid tillbaka. Det syns inte minst i behandlingen av nationella minoriteter och i rasbiologins historiska popularitet. Det har rått ett tillstånd av förnekelse i Sverige sedan andra världskriget, något även den senaste statliga utredningen (SOU 2012:47) om rasism behandlar som en "antirasistisk norm", där Sverige utmålats som en internationell moralisk stormakt och där problem som rasism och strukturell diskriminering aktivt har förskjutits.

Detta synsätt framtvingar en analys av rasismens konsekvenser i Sverige. Forskaren Irene Molina argumenterar för att denna analys av rasismen måste göras utifrån processer som kretsar kring associationer, tankemodeller och kategoriseringar som möjliggör och legitimerar en ojämlikhet inom sociala som ekonomiska relationer baserat på en uppfattning om människors olikhet och oföränderlighet. Centralt här är alltså de processer bestående av praktiska handlingar som möjliggör ojämlikhet.

Philomena Esseds forskning kretsar kring vardagsrasism som en process definierad av vardagliga, praktiska handlingar snarare än extrema uttryck för rasism. Vardagsrasismen har enligt Essed tre beståndsdelar. Dessa är:

1. Marginalisering,
2. Problemativering av andraifierade kulturer och identiteter
3. Repression av motstånd.

Resultatet av vardagsrasismen kan enligt Essed vara allvarliga på strukturell nivå likväl som på individnivå.

Rasism är enligt dessa teoretiska perspektiv utan tvekan intimt förknippat med makt och fördelning av resurser i ett samhälle. Men för att möjliggöra en förståelse av makt och ojämlikhet bör enligt forskare som Diana Mulinari och Paulina de Los Reyes dessa fenomen analyseras utifrån samverkande kategoriseringar som kön, klass och etnicitet. Makt är situationsbundet och hänger samman med existerande normer i samhället. Det är genom att analysera dessa normer och utestängningsmekanismer som makt och fördelningen av ojämlikhet kan förstås. Ett intersektionellt perspektiv är alltså nödvändigt även i förståelsen av rasismen som samhällsfenomen och dess konsekvenser.

Den franske sociologen Etienne Balibar hävdar att rasism inte finns i en oföränderlig form utan att det snarare är relevant att prata om rasism i plural som rasismer. Rasism tar sig olika uttryck i olika historiska och samhällsliga sammanhang och bör inte ses som ett fenomen med tydliga gränser utan ska snarare ses som en del i samhällslig utveckling och förändring vilket är beroende av inneboende faktorer likväl som kontextuella vilka avgör formen för uttrycken rasismen tar sig. De historiska exemplen är många. Slavhandeln, förintelsen och modern antiziganism är alla exempel på rasismer som intimt hänger samman med tid, plats och sammanhang.

Ett viktigt begrepp att behandla i sammanhang där rasism diskuteras, vilket alltför sällan görs i svensk politisk debatt, är begreppet rasifiering vilket beskriver processen kring att skapa eller tilldela en rastillhörighet till människor. Ras ses här som en social konstruktion som spelar roll i skapandet av strukturell diskriminering och rasism.

Rasismen har enligt detta perspektiv materiella effekter på samhällsnivå där rasifiering påverkar diskurser som påverkar uppkomsten av rasistiska praktiker. En skillnad görs också mellan en vinnarnas rasism och en förlorarnas rasism där den föregående, den exploaterande rasismen, skapar och upprätthåller ojämlika samhällssystem baserade i rasism och den senare, den exkluderande rasismen, syftar till att utestänga och i slutändan

utradera "de andra". Den exkluderande rasismen förknippas ofta med högerextremism medan den föregående ses som en central del i förståelsen av den globala fördelningen av arbete. Fenomen samverkar och påverkar varandra men bör ändå analyseras som fenomen med liknande rötter med skilda effekter och praktiker. Denna rapport lägger tyngdpunkten på den ojämlikhetskapande exploaterande rasismen.

2.2 Forskningsläget

Den nordiska modellen baseras på att vita, manliga jämlikar deltar i samhället med lika möjligheter och skyldigheter. Idén om att kvinnan skulle jämföras mannen i produktionen växte framför allt fram eftersom kvinnor utgjorde arbetskraftsreserven i Sverige under rekordåren. Det har varit och är den allmänna bilden av Sverige under 1900-talet. Och länge fanns det inte mycket som emotsatte den.

Vi driver tesen om att forskningsläget på detta område i Sverige intimt är förknippat med att vi inte har gjort upp med vår samtidshistoria. I den officiella statistiken används bara utländsk bakgrund för person som är utrikes född eller med två utrikes födda föräldrar. Det är ett trubbigt instrument. Andra definitioner och begrepp har självklart sina för- och nackdelar men det är tydligt att akademien och det officiella Sverige bör enas om ett sätt att mäta rasismen på. Man skulle kunna använda begreppet etnicitet, men det har ingen entydig definition. Kriterier som ofta förekommer är nationalitet eller geografiskt ursprung, gemensamma seder, religion eller språk. Debattörer och forskare har framfört förslaget om att man själv ska få definiera sin etnicitet. Vill man göra det framkommer kanske också en indikation på om man ser sin etnicitet som en samhällsfaktor.

Avsaknaden av relevanta mätinstrument är problematisk och speglar det svenska samhällets förhållningssätt till rasism inom nationens gränser. Rasism är en maktordning som likt andra maktordningar sällan uppmärksammas av de som är att se som privilegierade utifrån maktordningen. Normbundna maktordningar kan med fördel beskrivas som en storm där den som befinner sig i stormens öga inte märker av att det blåser. Att uppmärksamma historisk rasism med den internationella slavhandeln och förintelsen som tydliga exempel har gjorts i Sverige, främst genom Forum för levande historias arbete. Men analyser av de vithetsnormer som präglat de nordiska välfärdsstaternas framväxt är mer sällsynta, framförallt i den offentliga debatten.

Parallellt med detta hamras bilden av Sverige som ett tolerant och öppet konsekvent in av svenska politiker. Den av Erik Ullenhag initierade toleranssidan (www.regeringen.se/tolerans 2013-03-18) som skapats för att bemöta vanliga nätmyter om invandrare och minoriteter fastslår att "Sverige är och ska vara ett öppet och tolerant land". Detta är en ofta upprepad myt som står i bjärt kontrast till såväl svensk historia med en framträdande roll inom framväxten av rasbiologin samt vad gäller Sveriges roll i den transatlantiska slavhandeln.

Den svenska självbilden, om ett öppet demokratiskt och tolerant Sverige, är problematisk och reflekterar såväl en falsk självbild som en ovilja att hantera rasismens konsekvenser.

Den amerikanska geografen Alan Pred beskriver i "Even in Sweden - racisms, racialized spaces, and the popular geographical imagination" hur goda intentioner spruckit och å ena sidan resulterat i vad som var en öppen asylpolitik, humana och altruistiska reaktioner på internationella orättvisor och å andra sidan på hemmaplan boendesegregation, extrem arbetsmarknadsdiskriminering och i det närmaste total social åtskillnad. Pred använder till och med ordet social apartheid.

Där Bengt Westerberg beskriver en samhällelig antirasistisk norm i SOU 2012:74 fokuserar Paul Lappalainen i SOU 2005:56 på förnekelse-tendenser vad gäller strukturell diskriminerings förekomst och utbredning i Sverige. Han menar att det är en följd av avsaknaden av en stark antidiskrimineringsrörelse samt svensk historia. Lappalainen menar att en etnisk maktordning existerar i Sverige och att den upprätthålls genom uppfostran, kultur och politisk ideologi. Lappalainen menar att detta även reflekteras genom akademins förhållningssätt till frågorna där ingen, eller nästan ingen, forskning genomförts kring frågor om rasism förrän på 1980-talet.

Den svenska politiken under 1900-talet visar på tydliga kopplingar till rasism, inte bara genom dess resultat i form av etnifieringen av klassfrågor med boendesegregation och en etniskt skiktad arbetsmarknad som följd.

Svensk invandring under 30-talet var såväl restriktiv som uttalat antisemitisk men lättades upp för finska, baltiska, norska och danska flyktingar under senare delen av andra världskriget. I och med skapandet av nordiska passunionen 1954 har norden fungerat som en gemensam arbetsmarknad utan krav på arbetstillstånd eller inresetillstånd för medborgare i något av länderna. Perioden fram till 1966 kännetecknades av en öppen arbetskraftsinvandring som skedde genom ett så kallat turistarbetarsystem vilket innebar att turister kunde ansöka om arbetstillstånd på plats i Sverige efter att ha fått ett arbete. I och med 1968 års reglering, som följde på den från 1966, bakom vilken LO spelade stor roll, förändrades detta system med den uttalade målsättningen att förhindra "svensk" arbetslöshet.

Från 1930-talet och framåt började det socialdemokratiska bygget av folkhemmet. Parallellt med bygget av det goda samhället skulle även medborgarna eller "folkstammens" kvalitet förbättras. Tvångssteriliseringar, vilka genomfördes mellan 1934 och 2012 (från 1976 enbart för transsexuella) var en del av skapandet av folkhemmet, vilket tydligt återspeglas i Gunnar och Alva Myrdals argumentation i "Kris i befolkningsfrågan" från 1934. Myrdals var inte drivande i rasrenhetsdiskussionerna men förordade ändå steriliseringar.

Även senare studier kring statens reproduktion av rasistiska föreställningar och omsättningen av dessa ojämlika samhällsstrukturer med rasistisk botten existerar. Svenska forskare som Paulina de los Reyes och Irene Molina har hävdad att den svenska arbetsmarknaden i hög utsträckning präglats av rasifiering och där föreställningar om ras definierat vem och vilka som hamnat i arbetslöshet och stängts ute från vissa arbeten. Studier har även gjorts av sociologerna Anders Neergaard och Diana Mulinari kring hur relationen mellan fackligt aktiva invandrare och LO präglats av rasifieringsprocesser.

I studier av regeringsskrivelser med anknytning till barn och ungdomspolitik har Jenny Jonstoj kunnat visa hur skrivelserna utgår från och reproducerar bilder av personer med en annan etnicitet än svensk, "de andra", som annorlunda och bärare av negativa kulturbundna värderingar. Studien visar hur "de andras" jämställdhetsproblem analyseras som effekten av mindre lämpliga normsystem och patriarkala strukturer till skillnad från svenska jämställdhetsproblem som inte problematiseras i samma utsträckning utan främst behandlas utifrån dess konsekvenser.

2.2.1 Antidiskrimineringsarbete internationellt

Trots den svenska självbilden, uttryckt av politiker likväl som svenska institutet, om Sverige som ett jämlikt, öppet och tolerant land har antidiskrimineringsarbetet kommit mycket längre i en rad andra länder. Vi kommer inte att genomföra en uttömmande genomgång av vilka politiska reformer som genomförts i andra länder och vilken roll sociala rörelser spelat i utvecklingen av den politiska utvecklingen. I Stället i stället kommer vi lyfta ett antal exempel på lagstiftning och arbete som genomförs i andra länder och som med emfas visar att Sveriges arbete mot diskriminering och för jämlikhet kan och bör utvecklas avsevärt.

USA har en lång tradition av antidiskrimineringsarbete och har en rad lagar och förordningar stiftade på området som reglerar arbetet på området och ställer krav på utförare i offentliga upphandlingar. Act 11246 från 1965 ställer exempelvis krav på utförare i offentliga upphandlingar som är mer långtgående än de krav som ställs i Sverige 2013. Offentliga leverantörer måste ta fram ett "affirmative action program" som utreder potentiella problem vad gäller minoriteter och kvinnors roll och ställning i företaget. Översyn över denna och andra lagar och förordningar genomförs av Office of Federal Contract Compliance Programs (OFCCP). Civil Rights Act från 1965 förbjuder diskriminering som har samband med ras, färg, religion, nationalitet och kön på en rad samhällsområden och var resultatet av medborgarrättsrörelsens långa kamp. Det tidigt utvecklade amerikanska antidiskrimineringsarbetet bör ses i ljuset av landets historia med slaveriet som bärande element.

Även länder som Kanada och Storbritannien har utvecklat en antidiskrimineringspolitik tidigare än Sverige. I Kanada inleddes arbetet med antidiskrimineringspolitik på 70-talet och i dagsläget ställs krav om antidiskriminering på federala leverantörer samt stora offentliga och privata arbetsgivare. Kraven innebär att federala leverantörer som inte lever upp till uppställda krav kan förlora rätten att delta i offentliga upphandlingar i framtiden och att arbetsgivare kan tvingas betala höga viten.

Gemensamt för länderna är:

- Att ett starkt civilsamhälle har drivit på utvecklingen av antidiskrimineringspolitiken.
- Att ett politiskt ledarskap har möjliggjort politiska reformer
- Att statistik över ras och/eller etnicitet används som ett verktyg för att kartlägga diskriminering

3. Att vara antirasist eller att göra antirasism

Eftersom vi definierar makt som handlingsfrihet över sitt eget liv och påverkan över samhället fokuserar vi här på de fyra områden som grundlägger detta: utbildning, bostad, arbete och politisk påverkan. Vi tittar även på antidiskrimineringspolitik som fungerar stärkande inom alla ovan nämnda områden.

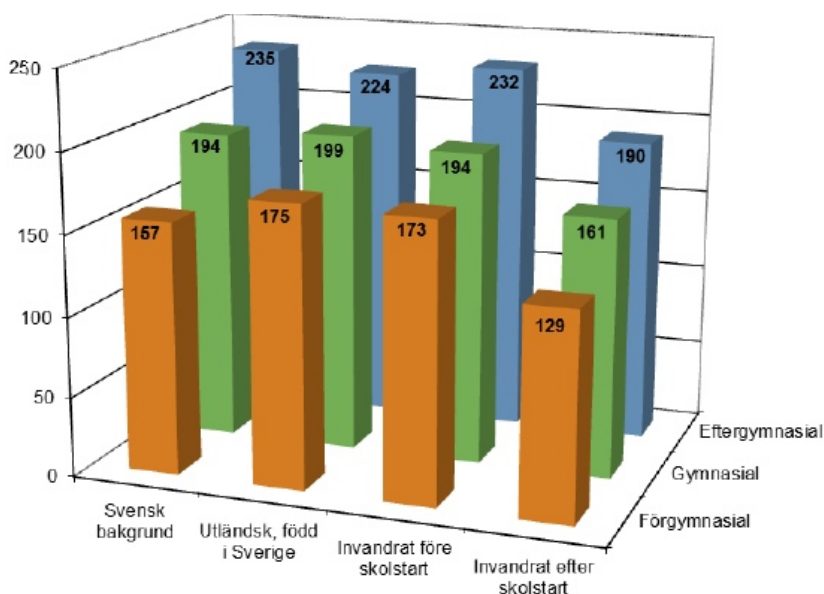
3.1. Utbildning

Den svenska skolan har under de senaste 20 åren varit utsatt för stora förändringar. Vi menar att förändringarna gjorts med grund i ett politiskt system och utan vetenskaplig förankring. Samtidigt med förändringarna tog flyktinginvandringen fart till Sverige. Plötsligt blev det därmed politiskt legitimt att koppla samman dessa samhällsförändringar som orsak och verkan av varandra (SVT / Aktuellt den 4 maj 2012, Ekot den 7 januari 2011).

Det kan argumenteras för att det fria skolvalet har haft positiva effekter. Exempelvis är segregationen i skolan inte längre bara resultatet av en boendesegregation. Däremot ökar skillnaderna i skolresultat mellan skolor och elever. Det blir allt svårare att hävda att den svenska skolan är likvärdig. Elever kan inte längre garanteras likvärdig utbildning oberoende vilken skola deras föräldrar väljer eller var eleven hamnar på grund av att föräldrarna inte väljer. Enligt skolverket har sammansättningen av elever på skolan betydelse för elevens förutsättningar att uppnå goda skolresultat (SVT / Aktuellt 4 maj 2012).

Skolverket konstaterar i rapporten "Likvärdig utbildning i svensk grundskola" från 2012 att likvärdigheten i den svenska skolan gradvis har försämrats och att det verkar finnas ett samband mellan detta och det fria skolvalet. Forskaren Bo Malmberg har visat att de som utnyttjar möjligheten att välja skola är elever med högutbildade svenskfödda föräldrar vilket kan studeras genom att undersöka hur lång resväg högstadiel elever med olika bakgrund har till sin skola. Forskningsprojektet "Den svenska skolans nya geografi" visar även på att boendesegregationen inte varit den drivande faktorn i försämringen av likvärdigheten i utbildningen som svenska elever genomgår.

Skolverkets siffror slår däremot hål på myten om att det är antalet invandrare som har lett till de ökade klyftorna i skolan. De avgörande faktorerna för att lyckas i skolan är vilken utbildningsnivå elevens föräldrar har och elevens kön. Nedanstående diagram visar det genomsnittliga meritvärdet för olika kombinationer av elevers bakgrund och föräldrarnas utbildningsnivå.

Källa: Skolverket (2012), "En beskrivning av slutbetygen i grundskolan våren 2012, PM 2012-11-08

Siffrorna visar exempelvis att elever med svensk bakgrund och lågutbildade föräldrar har lägre slutbetyg än elever som invandrat efter skolstart och har föräldrar med gymnasial eller eftergymnasial utbildning. Eleverna med svensk bakgrund och lågutbildade föräldrar har också lägre slutbetyg än elever med föräldrar som invandrat till Sverige eller elever som själva invandrat före skolstart och som har lågutbildade föräldrar. Den svenska skolan har alltså svårast att utbilda elever med svensk bakgrund och lågutbildade föräldrar

Ser man i stället till genomsnittlig betygspoäng efter avslutad gymnasieutbildning våren 2012 framträder ett tydligt könsmonster:

Genomsnittlig betygspoäng 14,0
 Flickor med svensk bakgrund 14,9
 Flickor med utländsk bakgrund 13,8
 Pojkar med svensk bakgrund 13,4
 Pojkar med utländsk bakgrund 12,5

Könsskillnaderna visar också att det är vanligare att flickor studerar vidare på universitet och högskola. Skillnaderna mellan könen uppgick 2012 till 13 procentenheter tre år efter avslutad gymnasiegång.

Elever med utländsk bakgrund som avslutat gymnasieskolan fortsätter till högre utbildning i högre grad än elever med svensk bakgrund. Skillnaden gäller oavsett kön. Tre år efter fullföljd gymnasieutbildning hade 2012 mer än 63 procent av flickorna med utländsk bakgrund börjat högre studier medan motsvarande andel bland pojkar med svensk bakgrund uppgick till 37 procent.

Statistiken är entydig kring vilka elever som behöver mer stöd för att klara skolan. Samtidigt blir de politiska lösningarna allt mer individualiserade. I skolan blir konsekvensen att samma resurser tilldelas alla elever oberoende föräldrarnas utbildningsnivå och socioekonomiska bakgrund. Vill man att alla människor oavsett bakgrund ska ha ett handlingsutrymme i livet menar vi att den svenska skolans utveckling är kontraproduktiv. Den cementerar i stället de skillnader vi föds med och reproducerar dessa under livets gång.

Problem i den svenska skolan finns även kopplat till antidiskrimineringsarbetet i skolorna. Forskaren Emma Arnebacks studie om skolors likabehandlingsplaner "Med kränkningen som måttstock: om planerade bemötanden av främlingsfientliga uttryck i gymnasieskolan" visar att likabehandlingsplaner sällan uppfyller sitt syfte. Problematiskt är också att arbetet som görs mot mobbning och diskriminering skiljer sig tydligt åt. Statens skolinspektion är myndigheten som utreder anmälningar om mobbning och Diskrimineringsombudsmannen myndigheten som utreder anmälningar om diskriminering i skolan. De olika myndigheterna har olika resurser och möjligheter att utreda ärenden vilket resulterar i en situation där uppfattningen att samhället ser allvarigare på mobbning är på diskriminering i skolan inte är orimlig. Här krävs tydligare politiska riktlinjer och ett utökat stöd för DO:s arbete mot diskriminering inom svensk skola. Vi föreslår också att metoder som redan används på många universitet och högskolor kring anonymiserade prov och tester självklart bör införas även på grundskole- och gymnasienivå.

Politiken måste våga problematisera det fria skolvalet i nära samarbete med akademien. Med dagens boendesegregation lär dock en tillbakagång till närhetsprincipen snarare förstärka än motverka skillnaderna. Att skissa på hur ett nytt skolsystem som utjämnar klyftor skulle kunna se ut övergår både vår kompetens och rapportens omfång.

En god början att ge elever lika förutsättningar är dock att skolans finansiering helt ska styras efter individens behov. Vi föreslår en skiktad fördelning av skolpengen, liknanande den som många kommuner har för barnpengen. Eftersom yngre barn behöver högre pedagogtätthet är också deras barnpeng högre än de äldre förskolebarnens. På samma sätt bör resurser ges elever efter socioekonomisk bakgrund. Därför föreslår vi att skolans finansiering helt ska styras efter individens behov för att på så sätt möjliggöra att skolan ger varje elev en fullgod utbildning.

Vidare ser vi exempel på skolor som tydligt brister i ansvaret över elevernas utbildning. Ofta måste kommunen se på medan Skolinspektionen senfärdigt ger anmärkningar till den aktuella skolan. Det kan ta år innan en skola som tydligt inte når kvalitetsmålen stängs. Därmed offras elevernas utbildning på ett undermåligt kvalitetsgranskningssystem. Sverige ska ha en rik flora av olika skolor med olika pedagogiska inriktningar men de måste alla garantera att alla elever får en god grundläggande utbildning. Därför vill vi att skolans kvalitetssäkrings- och kontrollsystem kraftigt stärks.

3.2 Bostadsmarknaden

Sverige räknas som ett av de mest segregerade länderna inom OECD (Molina 2004). När SCB undersöker boendesegregationen visar det att den fördubblats under de senaste 20 åren (Ekot 28 november 2012). Förklaringarna är komplexa men beskrivs bäst genom en intersektionell ansats där man ser relationen mellan etnicitet och klass och hur de samverkar (de los Reyes, Molina och Mulinari 2002 och de los Reyes och Mulinari 2005). Nyligen invandrade personer har lägre inkomster och kan därmed bara söka bostäder i fattiga områden där det redan bor många utlandsfödda.

Det är också till dessa områden svenskfödda med låga inkomster söker sig. De utlandsfödda med högre utbildning som snabbare kommer in på arbetsmarknaden söker sig ifrån dessa områden. Kvar blir fattiga människor utan köpkraft. Kommersiella aktörer finner inte någon ekonomisk bäring för sin verksamhet. Offentlig service flyttar. Människor känner maktlöshet kring en utveckling som drabbar deras hembygd.

Utvecklingen är slående lik den som drabbat allt för många svenska bruksorter som varit beroende av en enda stor arbetsgivare. När den stora arbetsplatsen slagit igen eller kraftigt fått dra ned på produktionstakten har de med ekonomiskt, socialt eller kulturellt kapital flyttat för att hitta arbete och framtidstro på annan ort. Handel och service har lagt ned. Maktlösheten har brett ut sig.

Men de politiska lösningarna på de sistnämnda utmaningarna har kallats regionalpolitik och handlat om strukturomvandlingar som måste till för att människor åter ska kunna ta makten över sina liv. De förstnämnda utmaningarna adresseras i stället med integrationspolitik där fokus allt för ofta läggs på människorna som bor i de fattiga områdena. Vi menar att förorten och bruksorten har oerhört mycket gemensamt. Och att lösningen på problemen egentligen är likartade. Men att normens föreställningar om förorten gör att vi i stället ropar på särlösningar för människorna.

Vi ser här tydliga kopplingar till 1900-talets sociala ingenjörskonst. Politiken har länge agerat som att problemen i förorterna ska lösas genom att människorna ska utvecklas och förändras på liknande sätt som samhällseliga förändringar skulle möjliggöras genom att "folkstammen" stärktes. Boendesegregationen måste brytas, inte som en välgörenhetsåtgärd, utan som ett led i en politisk strävan om jämlikhet. Problembilden måste omformuleras och maktstrukturerna lyftas fram.

Det går inte heller att förbise konstruktionen med exempelvis den svenska hyresregleringen och ränteavdragen när man diskuterar den svenska bostadsmarknadsstrukturen. Grunden är att du har, om än efter dina ekonomiska förutsättningar begränsade, men ändå valmöjligheter så länge du är innanför systemen. Den som tidigt i livet köper en bostad åtnjuter ekonomiskt stöd i form av ränteavdrag samtidigt som bostaden på lång sikt ökat i värde. På så sätt kan en boendekarriär påbörjas. Den som lyckas få ett förstahandskontrakt kan efter många år lyckas byta till sig attraktiva bostäder på attraktiva adresser

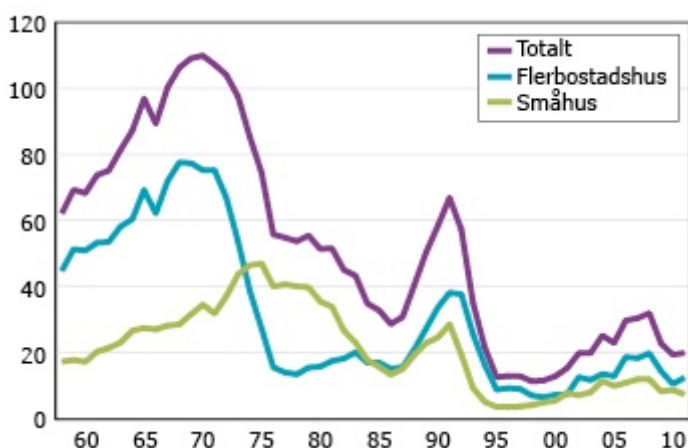
till låga hyror och utan hänsyn till inkomst. Det är förhållanden som, med stora individuella skillnader, ändå kan tyckas fungera.

Problemet är om du inte är inne i något av systemen. Normen gynnas av systemet. Antingen med en låg boendekostnad om hen bor i hyresrätt eller med subventionerad investering med god avkastning om hen bor i bostad- eller äganderätt. För den som är inne i systemen finns bara incitament att bevara dem. För om grundproblemet skulle lösas, och fler bostäder byggas skulle den förväntade värdeökningen av bostads- eller äganderätten gå upp i rök.

Därmed rör vi vid grundproblemet, bostadsbristen i tillväxtregionerna. Kommunerna har i och med plan- och byggmonopolet makten över bostadsbyggandet. Men alldeles för få kommunalpolitiker är beredda att ta ansvaret. Det saknas helt enkelt såväl politiska som ekonomiska drivkrafter då normen skulle förlora på det.

Täby är den kommun i Stockholmsregionen som tar emot minst antal flyktingar i förhållande till sin folkmängd. Kommunledningen menar att man är oförmögen och hänvisar till bostadsbristen och tillägger att människor faktiskt vill bo med sina gelikar (P4 Radio Stockholm, 12 oktober 2012). Men det går inte att bortse från den ekonomiska kalkylen. Det ger större omedelbar utdelning att planlägga och bygga för resursstarka grupper som för in skatteintäkter men inte kräver omedelbara kommunala utgiftsökningar. Kortsiktigt kan man också lägga över befintligt bostadssocialt ansvar på andra kommuner i regionen.

Statens ekonomiska ansvarstagande för bostadspolitikern sjönk drastiskt i och med 90-talets krisår. Bostadspolitikern av i dag består till sin allra största del av ändringar i lagstiftning. Lägg till detta en oligopolmarknad där ett antal stora byggherrar i praktiken kontrollerar, vilket leder till höga priser och stelbenta lösningar. Då ser man också orsakerna till det extremt låga bostadsbyggandet.

Källa: SCB, 2013

Anledningen till att Sverige i dag har i ett samtidshistoriskt perspektiv rekordlåg bostadsbyggande är helt enkelt för att det inte finns några ekonomiska, sociala eller politiska

incitament för normen att ha det på något annats sätt. Därför måste tvingande lagstiftning till. Vi menar att man måste undersöka vilken typ av tvingande lagstiftning som kan fungera.

Ett sätt kan vara att regionalisera eller nationalisera ansvaret för bostadspolitiken. Kritiker menar då att man urholkar det kommunala självstyret och för makten längre bort från människor. Det är dock inte långsökt att tro att det skulle vara lättare att ta ett helhetsgrepp om bostadspolitiken. Andra har velat snegla på Frankrike och Storbritannien där lagen ålägger byggherrar att även bygga billiga bostäder när bygglov ges. Systemet som kallas "social housing" möter kritik då man menar att människor som bor på dessa adresser riskerar att stigmatiseras. Klart är att dagens bostadspolitik bara gynnar människorna i innanförskapet.

3.3 Arbetsmarknad

Arbete är grunden till den egna försörjningen en förutsättning för att få makt över sitt eget liv. Därför är det inte konstigt att arbetslösheten är högre bland dem som har mindre makt. När Långtidsutredningen (2011) kartlade vilka faktorer som ligger bakom utlandsföddas högre arbetslöshet fastslog man fyra faktorer:

1. Brister i språkkunskaper.
2. Bristande tillgång till informella nätverk.
3. Höga krav för anställningsbarhet.
4. Etnisk diskriminering.

Det finns dock en avgörande skillnad mellan dessa fyra faktorer. De tre första är hinder som den enskilde, med hjälp av samhälleliga resurser kan åtgärda. Men den fjärde finns kvar även när de tre första överkommit. Vid den fjärde tröskeln infinner sig också den totala maktlösheten när den politiska debatten om arbetsmarknaden hela tiden fokuserar på den som står utanför. Här menar vi att fokus måste läggas på de normer och strukturer som skapar och upprätthåller en rasistisk maktordning.

Fortfarande finns tvekan om etnisk diskriminering förekommer på arbetsmarknaden. Eftersom nationalekonomin utgår från rationella människors ageranden på rationell marknad kan man hävda att diskriminering på arbetsmarknaden inte skulle kunna förekomma när högkonjunktur råder och det blir ekonomiskt olönsamt.

När Långtidsutredningen undersöker forskningsfältet visar det sig dock att etnisk preferensdiskriminering, det vill säga att arbetsgivare, anställda eller kunder har negativa inställningar om den som avviker från normen visst förekommer. Och eftersom utlandsföddas arbetslöshet är högre än svenskföddas i både hög- och lågkonjunktur utgår vi från att det nationalekonomiska antagandet om att diskriminering inte skulle förekomma i en väl fungerande marknadsekonomi är fel. Grunden för marknadsekonomi är ju människors ageranden som är en följd av bland annat känslor, drömmar, farhågor och fördomar. Där-

för präglas ageranden ibland av rasism och leder följaktligen av rasism och diskriminering.

Arbetslöshet och sysselsättning bland inrikes – respektive utrikes födda personer i åldern 16-64 år, år 2012.

	Procent	Felmarginal
Arbetslöshet*		
Inrikes födda	6,4	(±0,1)
Utrikes födda	16,0	(±0,6)
Sysselsättningsgrad**		
Inrikes födda	77,5	(±0,3)
Utrikes födda	63,4	(±0,8)

Anm. *Arbetslöshet = arbetslösa i procent av arbetskraften, **Sysselsättningsgrad = sysselsatta i procent av befolkningen

Källa: Arbetskraftsundersökningen (AKU)

Diskussionen om arbetsmarknadspolitiken skiljer sig åt om den handlar om normens eller den från normen avvikandes kontext. När den högutbildade normens chanser på arbetsmarknaden omtalas handlar det om utbildning, vidareutveckling, karriärplanering och löneutveckling. När normen diskuterar personer som avviker från densamma sätter den först och främst alla under samma paraply.

Ungdomar utan arbetslivserfarenhet, funktionshindrade med olika typer av utbildningsbakgrund och med alla typer av funktionshinder, högutbildade människor med utlandsfödda föräldrar, nyanlända flyktingar utan kunskaper i svenska språket och gärna kvinnor oavsett utbildning och bransch som nått näringslivets glastak. Alla anses ha det tufft på arbetsmarknaden. Men ingen ifrågasätter den arbetsmarknad som normen konstruerat och som utesluter så stora delar av befolkningen. Normens aktivitet på arbetsmarknaden blir då en del i ett självförverkligande medan den som avviker måste hitta en försörjning, oavsett om den matchar dennes utbildningsnivå och intresse.

Ett sätt att kringgå diskrimineringen på arbetsmarknaden är att starta ett eget företag. Mellan 13 och 14 procent av alla företag i Sverige leds av en utlandsfödd person och cirka 20 procent av en person med utlandsfödda föräldrar (A Göransson, 2005). Nationalekonomerna Lina Andersson och Mats Hammarstedt har i en studie visat att andelen företagare bland utomeuropeiska invandrare tydligt har ökat sedan 90-talets början. Författarna menar att detta beror på svårigheter som de grupperna haft på arbetsmarknaden och menar att egenföretagandet kan vara framtvingat av brist på alternativ. Därför måste vurmen för utlandsföddas företagande ifrågasättas. Företagandet som när en dröm och ger handlingsutrymme är frigörande och en viktig byggsten i samhällsbygget. Men påtvingat eget

företagande måste diskuteras när den är ett resultat av diskriminering på den övriga arbetsmarknaden.

Samma mönster återfinns i försäkringssystem som prövar människor mot hela arbetsmarknaden utan hänsyn till utbildningsnivå och personliga preferenser. Eftersom utlandsfödda lättare drabbas av arbetslöshet och därmed riskerar att prövas mot hela arbetsmarknaden fler gånger riskerar överkvalificerade människor i högre utsträckning att tvingas arbeta i yrken under deras kompetensnivå. På så sätt skiktas arbetsmarknaden etniskt. Normens formella försäkringssystem tillsammans med preferensdiskriminering gör att den som avviker från normen hela tiden hamnar på arbetsmarknadens lägsta trappsteg.

Vi menar att detta är exempel på den exploaterande rasism som Neergaard och Mulinari talar om. Den svenska arbetsmarknaden skiktas, rasifieras, på ett sätt som tydligt sätter personer som avviker från vithetsnormen utanför de uppbyggda välfärdssystemen. Vi ser detta tydligt genom det rapporterade utnyttjandet av arbetskraftsinvandrade personer (Uppdrag granskning 23 januari 2013) där människor tvingas arbeta för låga löner och under osäkra anställningsformer. Beroendeställningen till arbetsgivaren är dessutom total då uppsägning resulterar i indraget arbetstillstånd. Vi menar att fackföreningsrörelsen här måste arbeta aktivt för att inkludera arbetskraftsinvandrare likväl som rasifierade arbetare i övrigt.

För att dagens maktlösa ska få makt på arbetsmarknaden kan individ och samhälle göra enkla men viktiga förändringar. Snabbare validering och bättre matchning till arbete är två exempel. Men för att på allvar råda bot på den etniska diskrimineringen på arbetsmarknaden behövs betydligt mer långtgående åtgärder.

Vi menar att alla anställningar i offentlig sektor och hos entreprenörer i offentlig sektor bör göras efter rekryteringsprocesser med anonymiserade ansökningar. Inom privat sektor kan företag som är angelägna om mångfald använda samma metoder och därmed få en antidiskrimineringscertifiering. Lagstiftningen på diskrimineringsområdet måste ses över och straffen bli hårdare. Krav på antidiskriminering och "affirmative action" måste också börja ställas på företag som deltar i offentliga upphandlingar med hot om sanktioner som följd.

3.4 Rättigheter och organisering

I norden har de sociala rörelserna historiskt varit bärare av de mänskliga rättigheterna. Väckelserörelsen, nykterhetsrörelsen, fackföreningsrörelsen, folkbildningsrörelsen, konsumentrörelsen, miljörörelsen, kvinnorörelsen men också traditionellt svenskt partiväsende är alla exempel på att människor organiserades för att framföra och genomdriva politiska krav. Grunden för rörelsernas existens och förmåga att ställa rättmätiga krav är inkluderingen av stora delar av befolkningen. Även om det inte har saknats konfliktytor är självbilden att vi i Sverige generellt sett är överens. Saltsjöbadsavtalet 1938, förmågan att

hålla sig undan två världskrig och det faktum Sverige som litet exportberoende land i globaliserings tidevarv klarat sig väl är alla faktorer som spelar in.

Självklart spelar nationell historia in i hur sociala rörelser växt fram. I Sverige har organisering historiskt skett utifrån klass som ojämlikhetsgrund, och senare kön, där motsvarande organisering i USA utgått från ojämlikheter baserade i ras och hudfärg. Detta förklarar delvis den historiska oförmågan att hantera frågor rörande rasism inom folkrörelserna, men folkrörelsernas grund är just inkluderingen. Det är skillnad på ett politiskt system där partierna 1962 hade drygt 1 300 000 medlemmar och 2012 har drygt 270 000 medlemmar. När fil. dr. Maria Oskarsson vid Göteborgs universitet undersöker detta beskriver hon en tydlig klyfta mellan olika grupper i synen på politik och deltagande. De som är i samhällets innanförskap är välutbildade med bra ekonomi och känner sig som en del av samhällskroppen. Den som Oskarsson kallar för politisk alienerad, är den som har en osäker anställning på arbetsmarknaden, sämre ekonomi och lägre utbildning. I ett allt mer rasifierat samhälle, där diskrimineringen bestämmer din ställning på arbets- och bostadsmarknad blir konsekvensen också att det politiska medborgarskapet bara blir för vissa.

De sociala rörelserna byggde det politiska systemet för de sociala rörelserna. Men vem representerar de sociala rörelserna i dag? Med valsystem där partier har större makt än individer och ett juridiskt system utan det exempelvis amerikanska rättighetsfokus uppstår en lucka. När du inte tillhör normen är det stor risk att du inte uppfattar att du representeras av den, men hur kan du då stå upp för dina rättigheter?

I den kontexten går det inte att undgå de svenska vallagarna. Som svensk medborgare har du i dag rösträtt i alla tre allmänna val, till riksdag, landsting/region och kommun. Detta oavsett hur länge du har uppehållit dig i landet. Däremot har en person med permanent uppehållstillstånd bara rätt att rösta i val till landstinget/regionen och kommunen. Detta oavsett hur lång tid personen uppehåller sig i landet. Statsvetaren vid Stockholms universitet, Ludvig Beckman resonerar om ett annat förhållningssätt. I en demokrati bör den som påverkas av och tvingas att lyda lagen också kunna påverka lagstiftningsarbetet och valet av lagstiftare. Med det resonemanget bör därmed alla som vistas i landet få rösträtt. Vi kan se de formella och tekniska problemen med resonemanget. Däremot menar vi att det politiska medborgarskapet ska omfatta alla som faktiskt vistas i landet, som deltar i samhällsutvecklingen och som påverkas av de politiska besluten. Då har lagstiftningen åtminstone formellt haft ett demokratiskt inkluderande förhållningssätt. Konkret innebär det att vi menar att alla med uppehållstillstånd i Sverige ska erhålla rösträtt till alla politiska församlingar.

Under avsnittet om arbetsmarknadspolitik skriver vi att en översyn av diskrimineringslagstiftningen måste ske. Och inom just detta område kan det vara svaret. Men generellt står det svenska politiska systemet inför ett vägväl. Om det gamla ska bestå måste de sociala rörelserna inkludera den maktlöse som i dag inte får plats. Annars förlorar systemet sin legitimitet. Om inte, måste systemet reformeras och individualiseras. Det individuella rättighetsfokus måste stärkas och människor måste få samhällets hjälp att föra sin

tal. På en globaliserad arbetsmarknad, riskerar vi annars att få en rasifierad arbetarklass utan vare sig fackliga eller medborgerliga rättigheter. Vi riskerar att få ett västerländskt demokratiskt system som bara innefattar normen.

3.5 Antidiskriminering

Antidiskrimineringsarbetet i Sverige ligger långt efter många jämförbara länder. Vi har tidigare lyft exempel från USA och Kanada och argumenterat för utvecklingen av antidiskrimineringsarbetet inom den svenska skolan likväl som på arbetsmarknaden. Det finns dock problem med en sådan utveckling eftersom diskriminering görs till en fråga som ska hanteras juridiskt snarare än politiskt. Trots det argumenterar vi för att arbetet för lika rätt måste innebära ett stärkt lagskydd mot diskriminering.

Så kallad praktikprovning, eller situation testing, används som metod för att testa diskrimineringsärenden i Storbritannien, USA och Belgien och som forskningsmetod i ytterligare ett antal länder. Praktikprovning går ut på att i ansökningsprocesser använda testpersoner/grupper som är identiska förutom vad gäller den faktor som ska testas. Praktikprovning används inte i Sverige och har historiskt ansetts oetisk i forskningssyfte. Användandet har varit begränsat men blir vanligare.

Internationella exempel på hur praktikprovning har använts som ett framgångsrikt verktyg för att uppmärksamma diskriminering och opinionsbilda för utvecklad diskrimineringspolitik finns. Engelsk diskrimineringspolitik sägs av f.d. ordföranden i FN:s rasdiskrimineringskommitté, Michael Banton, ha utvecklats till följd av användandet av praktikprovning. Vi menar att detta är ett verktyg som bör användas även i Sverige, både som bevismedel i diskrimineringsärenden, där beviskraven många gånger är svåra att leva upp till, men även i högre utsträckning inom forskning och opinionsbildning.

Vi menar också att nya verktyg för framtagandet av statistik måste tas fram. I dagsläget begränsas möjligheten att undersöka hur människors bakgrund hänger samman med position på arbetsmarknaden eller boendesituation till att enbart visa på om personen, eller dess föräldrar, är födda utanför eller inom Sveriges gränser. Detta är ett alltför trubbigt sätt att analysera frågor om det ojämlika svenska samhället. Det kan på många sätt vara problematiskt att kategorisera människor utifrån hudfärg eller etnicitet då det riskerar att förstärka redan utestängande normer och strukturer kring svenskhet och makt. Används självuppskattade kategorier som grund för denna typ av analyser kan dock problemet i viss mån kommas runt. Det är dessutom uppenbart för oss att normer och ojämlika maktstrukturer måste synliggöras för att kunna motverkas.

4. Gör antirasism – slutsatser

Gör upp med den svenska självbilden

Upprätta en sanningskommission som berättar och förklarar rasismen i svensk samtids historia.

Gör maktanalysen och idéutveckla

Det är de breda progressiva rörelsernas uppgift att göra maktanalysen och utveckla den antirasistiska idépolitiken. Fackföreningsrörelsen bör utvecklas mot en medborgarrättsrörelse.

Mät rasismen

Vi föreslår att människor själva ska kunna definiera sin etnicitet så att man statistiskt kan visa rasismen i samhället. Vill man inte definiera sin etnicitet beror det förmodligen på att man inte anser att den påverkar livet.

Ge rättssamhället fler verktyg

Se löpande över diskrimineringslagstiftningens konstruktion och tillämpning. Höj straffen och gör dem påtagliga för den diskriminerade. Samhället och progressiva rörelser bör arbeta bredare för att inrätta antidiskrimineringsfonder för att fler ska ha ekonomisk möjlighet att civilrättsligt driva diskrimineringsärenden.

Ge alla barn samma förutsättningar

Individualisera skolans resursfördelning efter socioekonomisk bakgrund och inför säkra kvalitetsstyrningssystem som garanterar en likvärdig skola.

Regionalpolitik för förorten

Avskaffa integrationspolitiken och infoga den i regionalpolitiken. Bruksortens och förortens utmaningar är snarlika. Bygg fler bostäder och utveckla en bostadspolitik för alla - inte bara de som redan finns på bostadsmarknaden.

Riv murarna på arbetsmarknaden

Utveckla ett system för avkodade ansökningar till alla offentliga anställningar. Inför tvingande lagstiftning för entreprenörer inom offentlig sektor. Inför möjligheten för privata företag att bli certifierade mot diskriminering. Inför möjligheten att testa diskriminering på arbetsmarknaden genom praktikprovning.

Ge fler politisk makt

Låt medborgarskapets villkor gälla för alla som lagligt uppehåller sig i Sverige. Ge människor som ska följa svensk lag möjlighet att påverka lagstiftningen och lagstiftaren genom rösträtt.

5. Litteratur

Offentliga utredningar

- SOU 2005:56, Utredningen om strukturell diskriminering på grund av etnisk eller religiös tillhörighet (2005). *Det blågula glashuset: strukturell diskriminering i Sverige : betänkande*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer
- SOU 2012:74, Sverige. Utredningen om ett effektivare arbete mot främlingsfientlighet (2012). *Främlingsfienden inom oss: betänkande*. Stockholm: Fritze
- SOU 2005:41, Sverige. Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering (2005). *Bortom vi och dom: teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering : rapport*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer
- SOU 1990:44, Maktutredningen (1990). *Demokrati och makt i Sverige: Maktutredningens huvudrapport*. Stockholm: Allmänna förl.
- *Likvärdig utbildning i svensk grundskola?: en kvantitativ analys av likvärdighet över tid*. (2012). Stockholm: Skolverket

Böcker

- Arneback, E. (2012). *Med kränkningen som måttstock. Om planerade bemötanden av främlingsfientliga uttryck i gymnasieskolan*. Örebro: Örebro universitet.
- Balibar, E. & Wallerstein, E. (1991) *Race, Nation, Class: Ambiguous identities*. London: Verso
- Broady, Donald (1989). *Kapital, habitus, fält: några nyckelbegrepp i Pierre Bourdieus sociologi*. Stockholm: UHÄ
- De los Reyes, P., & Mulinari, D. (2005). *Intersektionalitet*. Malmö: Liber.
- Essed, P. (1991) *Understanding Everyday Racism*, Sage
- Jonstoj, Jenny (2011). *Politiska konstruktioner av svenskhet*. Stockholm: Sveriges elevråd (SVEA)
- Molina, Irene (2007). *Etnisk rensning i förorten. I & M : invandrare & minoriteter*. 2007:4-5, s. 68-71
- Mulinari, Diana; Neergaard Anders (2004). *Den nya svenska arbetarklassen: rasifierade arbetares kamp inom facket*. Umeå: Boréa.
- Pred, Allan (2000). *Even in Sweden: racisms, racialized spaces, and the popular geographical imagination*. Berkeley, Calif.: University of California Press
- Eva Andersson, Bo Malmberg, John Östh, *Journal of Transport Geography*, Volume 23, July 2012, Pages 35–43, "Travel-to-school distances in Sweden 2000–2006: changing school geography with equality implications"